

MATERIAŁY ZACHODNIOPOMORSKIE



Nowa Seria

tom VIII
2011

zeszyt 1
Archeologia



ROCZNIK NAUKOWY MUZEUM NARODOWEGO W SZCZECINIE
Szczecin 2012

MATERIAŁY ZACHODNIOPOMORSKIE

Rocznik Naukowy Muzeum Narodowego w Szczecinie

Nowa Seria

tom VIII
2011

zeszyt 1
Archeologia

Szczecin 2012

Redaktor naczelny wydawnictw Muzeum Narodowego w Szczecinie
Lech Karwowski

Redakcja naukowa tomu
Anna B. Kowalska, Krzysztof Kowalski, Dorota Kozłowska-Skoczka,
Bartłomiej Rogalski

Redakcja wydawnicza i korekta
Dorota Cyngot

Tłumaczenia na język angielski
Monika Witek

Recenzenci
dr hab. prof. PAN Tadeusz Galiński
prof. dr hab. Marian Rębkowski

Adres Redakcji
Muzeum Narodowe w Szczecinie
70-561 Szczecin, ul. Staromłyńska 27
tel. (+48) 91 431 52 02
fax (+48) 91 431 52 04

Projekt okładki
Waldemar Wojciechowski

Skład i druk
Soft Vision

ISSN 0076-5236

© Copyright by Muzeum Narodowe w Szczecinie i Autorzy



Szczecin 2012

SPIS TREŚCI

STUDIA I MATERIAŁY

Marcin Dziewanowski

- Głos w sprawie klasyfikacji produktów eksploatacji wiórowej w zespołach
świderskich 7
A comment on a classification of the blade exploitation in Swiderian assemblages 29

Aleksandra Górską-Maciałowicz

- Starożytne zabytki z doliny rzeki Iny w Suchaniu, pow. stargardzki 31
Ancient artefacts from the Ina valley in Suchań, Stargard Szczeciński County 121

Antoni Porzeziński

- Wczesnośredniowieczne groby ciałopalne na cmentarzysku w Cedyni,
stanowisko 2 123
The early medieval cremation cemetery in Cedynia (site 2) 163

Piotr Pudło

- Ponownie o wczesnośredniowiecznym mieczu wyłowionym z Zalewu
Szczecińskiego 165
A re-investigation of an early medieval sword recovered from the Szczecin Lagoon 178

Andrzej Janowski

- Wyniki przedwojennych badań na grodzisku w Starogardzie Łobeskim 179
Results of pre-war excavations at a stronghold in Starogard Łobeski 194

Andrzej Janowski

- Co odkrył Alfred Rowe na „Diabelskiej Grobli” w Trzebawiu? 195
What did Alfred Rowe find on the “Devilish Causeway” in Trzebawie? 220

Eugeniusz Cnotliwy

- Klasztor cystersów w Kołbaczu. Badania archeologiczne w latach 1960-1964
i 1978-1982 221
The Cistercian monastery in Kołbacz. Archaeological excavations in 1960-1964
and 1978-1982 239

Grzegorz J. Brzustowicz, Andrzej Kuczkowski

- Gotycka pieczęć rycerska spod Choszczna 241
A gothic knight seal from somewhere around Choszczno 250

Judyta Julia Gładykowska-Rzeczycka, Lidia Cymek,
Tomasz Kozłowski, Sławomir Słowiński
Szkielety z ruin klasztoru Franciszkanów w Pyrzycach,
woj. zachodniopomorskie. Analiza antropologiczno-paleopatologiczna 251
Skeletons from ruins of the Franciscan monastery in Pyrzyce,
West Pomeranian Voivodeship. Anthropological and paleopathological analysis 277

O D K R Y C I A

Marcin Dziewanowski
Najnowsze odkrycia z epoki kamienia na stanowisku nr 3 w Chwarstnicy,
woj. zachodniopomorskie
Recent findings from the Stone Age at site 3 in Chwarstnica,
West Pomeranian Voivodeship 279

Dorota Kozłowska-Skoczka
Sztylet krzemienny z okolic jeziora Miedwie, powiat stargardzki
Flint dagger found in the vicinity of the Miedwie Lake, Stargard Szczeciński County 289

Anna B. Kowalska, Krzysztof Kowalski
Wczesnośredniowieczna osada w Kunowie, gm. Kobyłanka
Early Medieval settlement from Kunowo, Kobyłanka Commune 293

Roman Kamiński
Kafel Hansa Bermana z rynku Starego Miasta w Kamieniu Pomorskim
Hans Berman's stove tile from the Old Town market in Kamień Pomorski 309

Jacek Borkowski, Andrzej Kuczkowski, Michał Kulesza
Kościół p.w. Przemienienia Pańskiego w Mielnie (gm. loco)
w świetle badań archeologicznych
Transfiguration Church in Mielno (loco commune) in the light
of the archaeological research 317

Jacek Borkowski, Andrzej Kuczkowski
Nieznane krypty w kościele p. w. Niepokalanego Poczęcia NMP
w Żydowie (gm. Polanów)
Unknown crypts in Church of the Immaculate Conception of Blessed Virgin Mary
in Żydowo (Polanów commune) 357

RECENZJE I OMÓWIENIA

Krzysztof Kowalski

Agnieszka Matuszewska, *Kultura ceramiki sznurowej na Dolnym Nadodrzu*, seria: ARCHAEOLOGIA BIMARIS (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu Instytut Prahistorii), Monografie, tom 5, Wydawnictwo Poznańskie, Muzeum Narodowe w Szczecinie, Poznań 2011, ss. 312, ISBN 978-83-7177-781-3, ISBN 978-83-86136-98-8 373

Anna B. Kowalska

Jacek Borkowski, Andrzej Kuczkowski, *Cussalyn-Cößlin-Koszalin. Źródła archeologiczne do dziejów Koszalina*, „Koszalińskie Zeszyty Muzealne”, Seria B-VIII:Archeologia, Tom I, Koszalin 2011, ss. 315 375

Anna B. Kowalska

Wojciech Chudziak, Ryszard Kaźmierczak, Jacek Niegowski, *Podwodne dziedzictwo archeologiczne Polski. Katalog stanowisk (badania 2006-2009)*, ss. 272, Toruń 2011, ISBN 978-83-231-2735-2; 978-83-925347-2-3 377

Anna B. Kowalska

Krzysztof Guzikowski, *Procesy kolonizacyjne w posiadłościach cystersów z Kołbacza w XII-XIV wieku. Przestrzeń i ludzie*, ss. 267, Szczecin 2011, ISBN 978-83-7241-762-6 379

Anna B. Kowalska

Ekskluzywne życie – dostojny pochówek. W kręgu kultury elitarnej wieków średnich, „Wolińskie Spotkania Mediewistyczne” I, red. Marian Rębkowski, Wolin 2011, ss. 312, ISBN 978-83-932318-0-5 381

Marta Kurzyńska

Materiały do bibliografii archeologii Pomorza Zachodniego za 2011 rok 383

Indeks nazw geograficznych 422

KRONIKA

Odkrywanie tajemnic Majów. Polskie wykopaliska w Gwatemali.

Wystawa czasowa 425

Moda i styl: elita i dwór Majów (Jaina 600-900 n.e.). Wystawa czasowa 429

Bursztyn – Złoto Bałtyku. Wystawa czasowa 433

Barbarzyńcy u bram

VI Międzynarodowa Sesja Naukowa Dziejów Ludów Morza Bałtyckiego 439

Archeologia w Muzeum Zachodniokaszubskim w Bytowie 443

Moda i styl: elita i dwór Majów (Jaina 600-900 n.e.).
Wystawa czasowa

Celem ekspozycji była prezentacja mody panującej na dworze majańskim w okresie 600-900 roku n.e. na podstawie wyglądu figurek glinianych znalezionych na wyspie Jaina u wybrzeży Meksyku. Wyspa ta w tzw. „okresie klasycznym” rozwoju kultury Majów (250-900 r. n.e.) pełniła szczególną funkcję. Zasiadlona została, jak się wydaje, około 200 r. n.e. Nazwa wywodzi się prawdopodobnie od jukateckiego *hail na* – „dom wodny”, być może w nawiązaniu do warunków panujących na wyspie – otoczona jest ona namorzynami i bagnistym, podmokłym wybrzeżem. Zachodnia ekspozycja wyspy względem linii brzegowej stałego lądu korespondowała z kolei metafizycznie z zachodem słońca, symbolizującym śmierć. Mieszkańcy stopniowo przekształcali kompleksowo rzeźbę wyspy, tworząc rozległe, sztucznie usypane platformy, na których wznoszono kolejne budynki o charakterze sakralnym, a także niwelując depresje. Materiał skalny, jakiego użyto w tym celu, przywożono łodziami ze stałego lądu.

Prezentowana w MNS kolekcja odpowiada szczytowemu okresowi rozwoju kultury Wyspy Jaina (600-900 r. n.e.). Wówczas to wyspa, jak można przypuszczać na podstawie monumentalnej architektury, zwyczaju stawiania stel i analizy lokalnych hieroglifów, znajdowała się we władaniu rodu określającego się jako *Jo'!* („czaszka”). Sama natomiast wyspa odznaczała się własnym glifem-emblematem *Kaan* („niebo”). Fakt ten wskazuje na suwerenność polityczną wyspy Jaina, będącej zapewne odrębnym organizmem państwowym (ajawil, ajawlel). Figurki z Jainya, które podziwialiśmy w Szczecinie, znajdowane były na rozległym obszarze, od Veracruz po północne obszary Jukatanu. Fakt ten odczytywany był jako dowód na ważne miejsce Jainya w sieci powiązań gospodarczych i handlowych regionu. Wyspa jednak, mimo swego znaczenia w świecie żywych, stopniowo przekształcała się w olbrzymie cmentarzysko. Powstawały kolejne monumentalne kompleksy ceremonialne: Zayosal, Zacpool, Akná oraz Grupa Centralna. Wyspa Jaina u szczytu swej świetności funkcjonowała już jako centrum sepulkralne obsługujące prawdopodobnie także społeczności zamieszkujące region Puuc i Chenes. Zarejestrowano tu około 20000 grobów, z których 1000 przebadano archeologicznie. Zmarłych składano bezpośrednio w jamach grobowych. Ciekawostką jest zupełny brak grobowców. Niektóre ciała (dzieci) chowano w dużych naczyniach ceramicznych. W grobach deponowano wyposażenie, np. ceramikę,

ozdoby z muszli bądź kamieni półszlachetnych, narzędzia, czasem instrumenty muzyczne. W usta zmarłym wkładano paciorek z jadeitu. Do wyposażenia pochówków zaliczają się także przedstawiane w Szczecinie figurki gliniane postaci ludzkich. Spoczywały one na piersi zmarłego lub w jego rękach. Groby wyposażano w jedną bądź dwie figurki. Są to przedmioty o wysokości 25-65 cm, wykonane z pomarańczowej gliny. Pierwotnie były one malowane – przede wszystkim ochrą oraz niebieskim barwnikiem. Figurki te zadziwiają swoim realizmem i dbałością o detale, które to cechy składają się na „styl Jainy”. Zwłaszcza ów zaskakujący realizm rysów postaci ludzkich skłaniał badaczy do przypuszczeń, że być może są one portretami zmarłych, których w nie wyposażono. Okazuje się jednak, że płeć i wiek postaci przedstawionej w glinie często nie koresponduje z wiekiem i płcią zmarłego. Ponadto z biegiem czasu zaczęto je wykonywać częściowo z form, a sposób przedstawiania postaci ludzkich uległ standaryzacji. Figurki z formy zazwyczaj umieszczano w pochówkach zdeponowanych bezpośrednio w ziemi, te wykonane ręcznie z kolei ze zmarłymi pochowanymi w naczyniach. Figurki z Jainy znajdowane były głównie w kontekście sepulkralnym. Wydaje się jednak raczej błędem interpretowanie ich jedynie jako elementu obrządku pogrzebowego. Dowodzi tego wspomniany, bardzo rozległy obszar, na jakim są odkrywane przez archeologów, nie tylko jako wyposażenie grobów, ale jako przedmiot handlu i dalekosiężnej wymiany kulturowej.

Jak wspomniano, pokazane w Szczecinie figurki pochodzą z okresu świetności wyspy Jaina, przypadającego na okres klasyczny kultury Majów (600-900 r. n.e.). Około stu lat później wyspa podzieliła los wielu innych majańskich miast-państw – została opuszczona i uległa stopniowej pauperyzacji. W momencie przybycia Hiszpanów do Nowego Świata pełniła już tylko funkcję osady rybackiej należącej do całkiem innego organizmu państwowego.

Wystawa powstała jako efekt współpracy Muzeum Narodowego w Szczecinie (kurator Bartłomiej Rogalski), Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie (kurator Katarzyna Barska) i Muzeum Archeologicznego w Poznaniu (kurator Agnieszka Mączyńska). Zaprezentowano ogółem 31 obiektów wystawienniczych, z których większość wypożyczono z Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie oraz z Ethnologisches Museum w Berlinie. Wystawę wzbogaciła także oprawa multimedialna samej ekspozycji oraz imprezy towarzyszące, w tym zabawy dla dzieci przybliżające kulturę Majów. W trakcie pobytu wystawy w Szczecinie przygotowano również wykłady zaproszonych specjalistów pt. „Współcześni Majowie” dr. Kacpra Świerka oraz „O wrogach, umarłych i ludziach z nieba: opowieści dziadka Vicente z ludu Arabela (Amazonia północno-zachodnia)” mgr. Filipa Rogalskiego.

Wystawa prezentowana była w Warszawie, Poznaniu i Szczecinie. Zbiegła się ona z dwoma niezwykle ważnymi dla Meksyku wydarzeniami. Pierwsze to dwu-

setna rocznica wojny o niepodległość tego kraju (1810 rok), drugie natomiast to setna rocznica rewolucji meksykańskiej (1911 rok). Warto pamiętać również, że potomkowie Majów, ludzie identyfikujący swoją tożsamość kulturową bezpośrednio z nimi, są dziś obywatelami państw takich jak Meksyk, Gwatemala, Honduras, El Salvador i Belize. Ludzie ci tworzyli historię nowożytną tych państw. Mało kto wie, że ostatnie wolne miasta-państwa Majów – Tayasal i Zacpeten w Gwatemali – uległy Hiszpanom dopiero w 1697 roku. Później zaś powstania plemion majańskich wybuchały m.in. w Meksyku w latach 1712 (powstanie ludu Tzeltal) i 1868 (powstanie plemienia Tzotzil). Były to zawsze konflikty o bardzo złożonym, heterogenicznym podłożu – etnicznym, ekonomicznym i politycznym. Świadcami ostatnich poważnych niepokoїв byliśmy w 1994 roku w stanie Chiapas na południu Meksyku.

Wspomnieć należy, że wśród Organizatorów umieszczono logo następujących instytucji meksykańskich: „Mexico 2010. Bicentenario Independencia Centenario Revolucion”, „Instituto Nacional de Antropología e Historia”; „Consejo Nacional para la Cultura y las Artes”.

Wystawa „Moda i styl: elita i dwór Majów (Jaina 600-900 n.e.)” posiada wydany drukiem katalog, dostępny także w Muzeum Narodowym w Szczecinie. Jest to praca zbiorowa, przedstawiająca nie tylko prezentowane na wystawie za- bytki, ale także w sposób znacznie bardziej szczegółowy zasygnalizowane powyżej problemy badawcze nad Majami.

Bartłomiej Rogalski



Fot. Krzysztof Kowalski